

СИСТЕМА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ У СЕРЕДНЬОМУ ПАЛЕОЛІТІ ДОНБАСУ

Статтю присвячено аналізу палеогеографічних умов у пізньому плейстоцені Донбасу та господарської діяльності мустьєрських мисливців регіону. Розглянуто також сировинну стратегію місцевого населення середнього та пізнього палеоліту.

Під час реконструкції системи природокористування у палеоліті окремого регіону ми виходимо з того, що характер археологічних пам'яток, а також особливості їхнього просторового розподілу відбивають характер й особливості розповсюдження основних ресурсних цінностей. Системи природокористування, які застосовували в давнину, зміцнювалися залежно від коливань ресурсомісткості території, типу мобільності й загальної стратегії виживання первісних колективів мисливців-збирачів, від щільності населення.

Ресурсний потенціал території. Ресурсну цінність території визначає наявність на ній харчових, мінеральних і деяких інших ресурсів, потрібних первісним колективам для нормального функціонування та розвитку. Реальне значення для мисливців-збирачів мали передусім промислові тварини, зарості поживних рослин, вода, а також мінеральні ресурси (кремій, гематит та ін.). Доречно поділити ці ресурси на статичні і динамічні.

Основним різновидом статичних ресурсів є кремій. Внаслідок особливостей геологічної історії Донбас містить численні джерела кременю, які пов'язані в основному з відкладами верхньої крейди¹. Придатний для виготовлення кам'яних знарядь кремій походить з крейдяних та алювіальних відслонень у долині Сіверського Дінця, у Бахмутсько-Торецькій улоговині та на півдні Донбасу². Донецький кремій трапляється у вигляді різноманітних за формою конкрецій і зрідка — тонкого плитняку. Реальне значення для мустьєрських людей мав конкреційний кремій. У цілому важкі або статичні ресурси розосереджені на території Донбасу нерівномірно, створюючи кілька неоднакових за розміром та щільністю скупчень.

Вочевидь, ресурсний потенціал території не є постійною величиною внаслідок ритмічної змінюваності динамічних ресурсів. Ритміка ландшафтних змін, як і змін фауністичних угруповань, прямо залежала від глобальних коливань природно-кліматичних умов.

Згідно з палеогеографічними дослідженнями, у середньому й пізньому плейстоцені регіональні ландшафти зазнавали суттєвої перебудови, пов'язаної з неодноразовими коливаннями вологості й температури³. Упродовж мустьєрського відрізка вюрма, починаючи з кайдакського етапу, клімат ритмічно змінювався в бік осушення й похолодання. У прилуцький час остаточно відбувається перехід від лісостепових ландшафтів до степових. В удайський час встановлюється холодний континентальний клімат із домінуванням відкритих степових просторів. На початку вітачевського етапу відбуваються зволоження й потепління клімату, складаються умови для зростання перелісків широколистяних порід дерев. У подальшому оптимізація клімату змінюється погіршенням ситуації й в самому кінці вітачевського часу формується напівпустельний ландшафт. Неприятливі в цілому екологічні умови характеризують і бузький час. Клімат стає різко континентальним із малосніжними холодними зимами, панує посухостійка трав'яниста рослинність.

На фоні цих природно-кліматичних змін формується й розвивається так званий пізньопалеолітичний фауністичний комплекс. На жаль, динаміку змін видового складу теріофауни середнього й пізнього плейстоцену Південно-Східної України детально ще не вивчено. У цілому в лесово-грунтових відкладах того часу в Донбасі й Південно-Східному Приазов'ї⁴ знайдено залишки таких тварин: *прилуцький ґрунт*: бізон, носоріг, олень (?); *удайський лес*: бізон, первісний бик, гігантський олень, кінь, віслук,

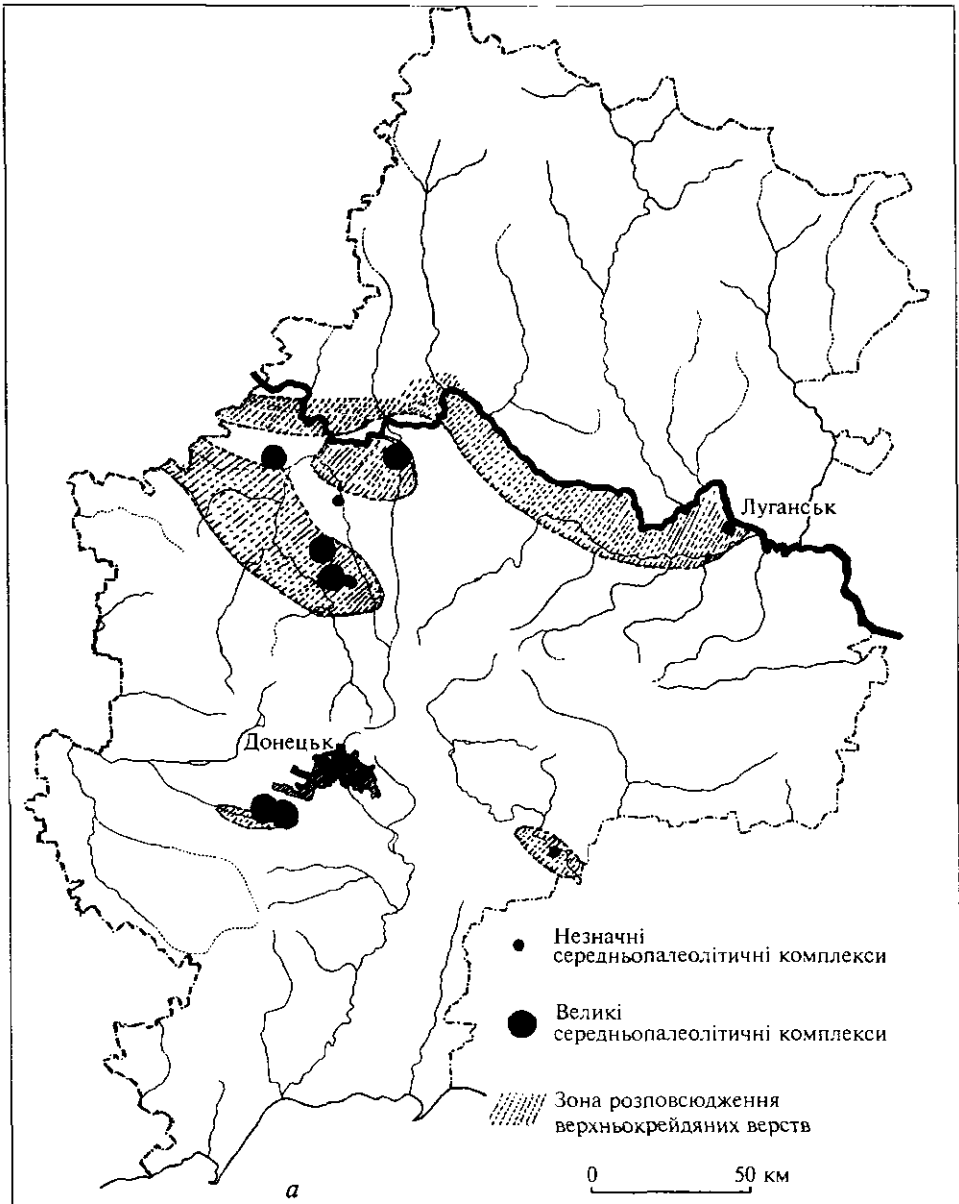

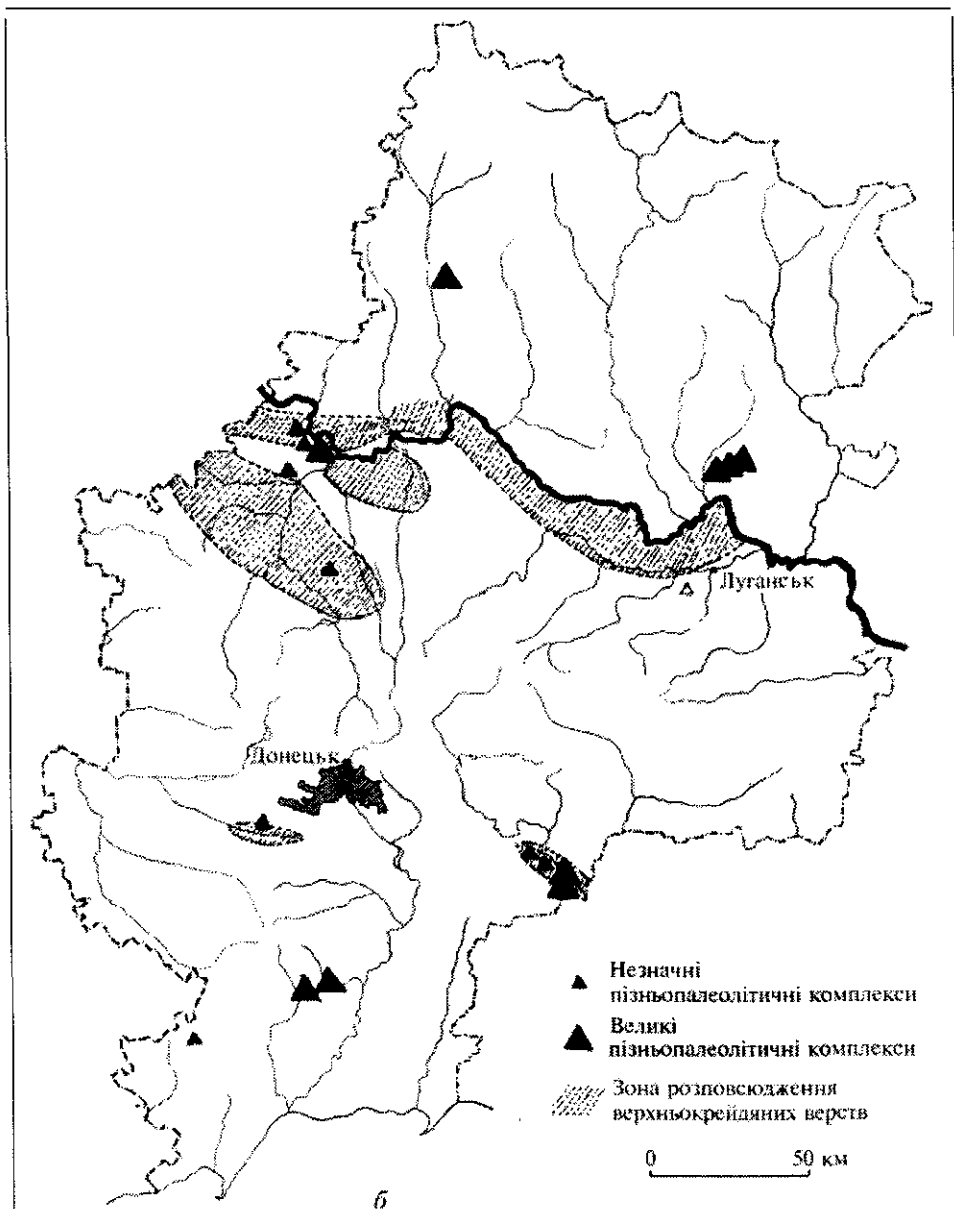
Рис. 1. Схема розповсюдження головних палеолітичних пам'яток Донбасу: а — середній палеоліт;

вовк, мамонт; *вітачевський ґрунт*: бізон, мамонт; *бузький лес (?)*; *дофіновський ґрунт*: бізон; *причорноморський лес*: бізон, коні різних видів, олень, лисиця.

Як видно, провідним представником степової фації пізньопалеолітичного фауністичного комплексу (середній та пізній палеоліт) був бізон. Фауністичний комплекс як частина екосистеми зазнав ритмічних перебудов і змінювався залежно від загальної тенденції розвитку клімату в бік переважання видів, пристосованих до відкритих ландшафтів зі степовою рослинністю. Фауністичні угруповання мустьєрського відрізка вюрма охоплювали різноманітні види тварин відкритих ландшафтів при переважанні бізона. У пізньопалеолітичний час, особливо в другій його половині, у степовій смузі Руської рівнини бізон повністю домінує серед інших представників стадних копитних⁵.

Зональність розподілу фауністичних видів відповідала загальній географічній зональності, яка періодично змінювалася залежно від фази засушення—зволоження.

У цілому ресурсний потенціал регіону залишався достатньо стабільним протягом середнього й пізнього палеоліту. Розподіл сукупних ресурсів, вочевидь, мав

б — пізній палеоліт

мозаїчний характер; на загальному фоні вирізнялися локуси, або зони, зі збільшеною їхньою концентрацією.

Будь-яких глобальних катастрофічних подій, що перешкоджали розвитку людської культури, у природно-кліматичній історії Донбасу не зазначено.

Еволюція сировинної стратегії. Мозаїчний розподіл у регіоні джерел високоякісного крем'я пізньокрейдяного віку дає рідкісну можливість простежити зміну сировинної стратегії від середнього до пізнього палеоліту ⁶. Добра забезпеченість регіону якісним кременем виключала потребу первісних колективів у будь-якому іншому екзотичному матеріалі. При цьому, на жаль, через практичну ідентичність крем'я з більшістю крейдяних джерел встановити їхнє точне походження поки ще неможливо.

У середньому палеоліті розселення людей достатньо жорстко залежало від близькості джерел кам'яної сировини. Переважна більшість середньопалеолітичних пам'яток розташовані або поблизу родовищ крем'я, або безпосередньо на них. Максимальне віддалення більш-менш великого мустьєрського комплексу (Друж-

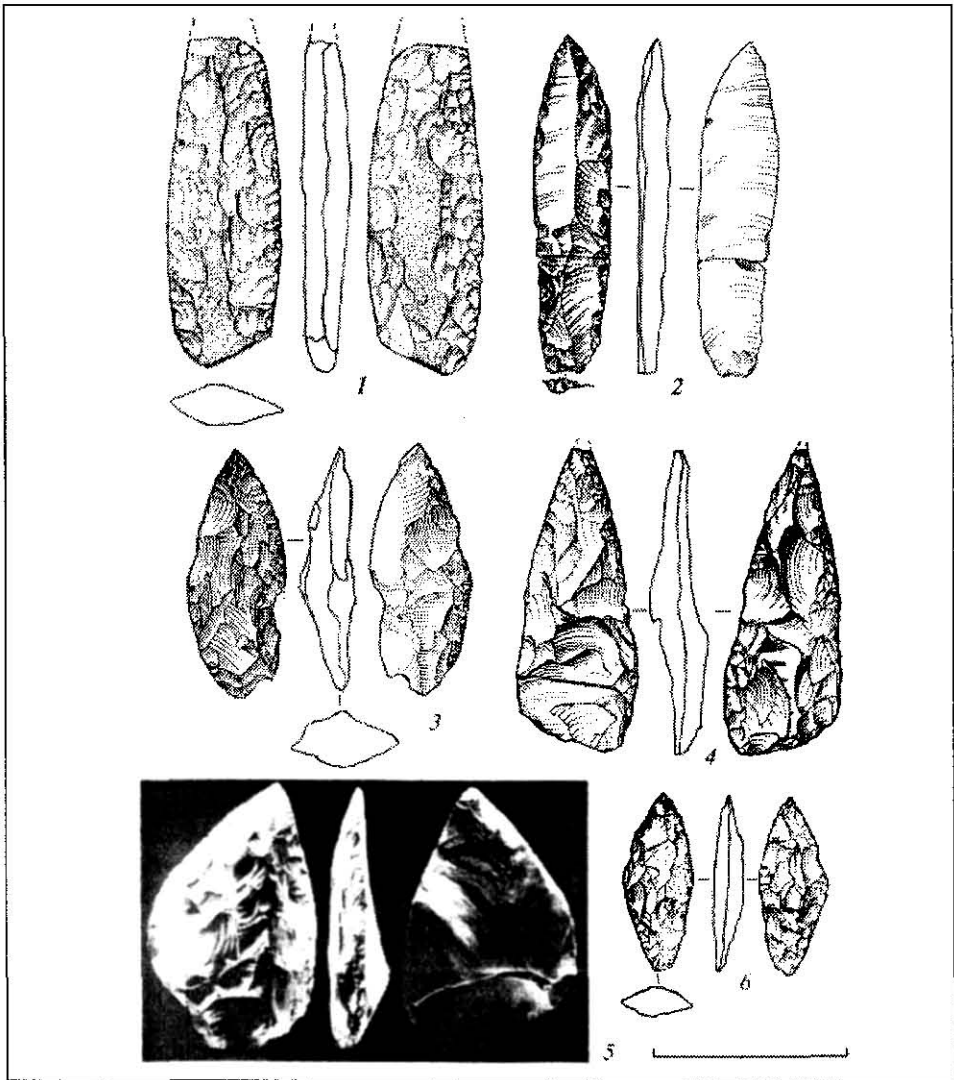

Рис. 2. Крем'яні наконечники списів середнього палеоліту Донбасу: 1 — Черкаське (розкопки О. Колесника, А. Весельського, О. Євтушенка); 2 — Курдюмівка (за О. Колесником); 3—4, 6 — Антонівка (за В. Гладиліним); 5 — Білокузьминівка (за Д. Цвейбель)

ківка) від джерел кременю — не більше 10 км. Як правило, джерела крейдяного кременю віддалені від стоянок від кількох сотень метрів до 1 км (рис. 1, а). Одиночні мустьєрські знаряддя з Донецького Приазов'я ⁷ зроблені з місцевого алувіального кременю, джерело якого ще треба виявити. Більшість середньопалеолітичних індустрій регіону існували в межах інтенсивного модусу сировинної стратегії ⁸. Кремінні комплекси цих індустрій обтяжені продуктами початкових етапів розщеплення кременю. Відповідно рівень редукції кам'яних виробів дуже незначний. Функціональна типологія пам'яток виглядає дещо збідненою. Virзняються тільки майстерні початкового циклу розщеплення (Званівка) і стоянки з повним циклом розщеплення (Антонівка, Білокузьминівка, Черкаське та ін.).

У пізньому палеоліті застосовувалася гнучкіша система сировинних стратегій. На той час у Донецькому регіоні пізньопалеолітичні пам'ятки відзначено як у кремененосних районах, так і за їхніми межами (рис. 1, б). Найбільш віддалені від джерел кам'яної сировини (до 70 км) — Яма та деякі приазовські стації. О.О. Кротова зазначає для цих стацій інтенсивну переробку кам'яної сировини, високий відсоток знарядь ⁹. Вочевидь, тут застосовувався інтенсивний модус сировинної стратегії. Разом із тим стації й майстерні у виходів кременю розвивались у межах екстенсив-

ного модусу сировинної стратегії, відзначається різноманітність майстерень. Вони поділяються на майстерні для нуклеусів (Новоکلівка II), змішаного типу (Вісла Балка) та ін.¹⁰ Стоянки з повним циклом розщеплення кременю розрізняються між собою за ступенем редукції кам'яних виробів.

Варіантність сировинної стратегії пізнього палеоліту свідчить про набагато менший ступінь залежності пізньопалеолітичних колективів від джерел кременю порівняно з середнім палеолітом.

Еволюція методів полювання. У середньому й пізньому палеоліті в регіоні існували різні ландшафти, але переважали відкриті ландшафти з невеликими острівцями деревної рослинності. Вони заселялися різними угрупованнями тварин при загальному домінуванні стадних копитних.

Незважаючи на відносно велику кількість палеолітичних знахідок, пам'яток мисливської діяльності середнього палеоліту в регіоні збереглося небагато. Археозоологічні дані для реконструкції методів полювання в мустьєрський час у донецько-приазовському регіоні ґрунтуються на знахідках із лесового комплексу Курдюмівки та мустьєрських стацій у хут. Рожок у Південно-Східному Приазов'ї.

У Курдюмівці в удайському лесі знайдено кістки кількох особин бізона, а також поодинокі кістки носорога й малої копитної тварини. Вочевидь, тут головним об'єктом полювання був бізон. Репрезентовано кістки практично всіх відділів скелета: кінцівок голови та остова. Складається враження, що туші бізонів первісні мисливці повністю споживали на місці забою тварин. Відсутність ознак сепарації частин туші тварини свідчить про те, що забій здобичі здійснювали неподалік від стації або безпосередньо біля неї. На основі аналізу структури кремінного комплексу й характеру фауністичних залишків Курдюмівка трактується нами як короткочасний мисливський табір, який виник на березі ріки поруч із джерелом доброго кременю¹¹. Вірогідно, жертвами мисливців стали поодинокі тварини. Один із черепів бізона належав молодій тварині. Це дає змогу припускати весняний сезон полювання, коли стада бізонів обтяжені молоддю. У культуромісткому горизонті стації знайдено симетричний у профілі видовжений мустьєрський гостроконечник, який, вочевидь, був вістрял металевий зброї (рис. 2, 2).

На мустьєрських стаціях біля хут. Рожок¹² виявлено численні кістки мисливської здобичі: залишки бізона, первісного бика, гігантського оленя, віслюка, коня й вовка. Усі культурні шари насичені великими й (в основному) дрібними уламками кісток тварин, але найбагатші археозоологічні залишки походять із шарів II, V, VI Рожка I. Із шару II походить ряд великих кісток тварин в анатомічному порядку, в тому числі цілий череп коня, в шарі V знайдено три цілі черепи бізонів, анатомічну групу хребців і тазу дикого віслюка; у шарі VI — черепи, хребці, лопатки й ребра різних тварин. Великих кісток кінцівок немає, хоча збереглося багато плюсневих кісток. Основна кількість кісток упольованих давніми мисливцями тварин належала до викопного бізона. «Отдельные мустьєрские горизонты по фаунистическим остаткам не различаются между собой, но для нижних (V и VI) в сравнении с верхними горизонтами отмечается большей процент молодых особей»¹³. М.Д. Праслов припускає, що пам'ятка являє собою залишки тимчасових мисливських таборів, які розташовувалися тут у весняний та осінній періоди¹⁴.

У культурних шарах стації Рожок II трапляються кісткові рештки бізона, оленя, коня, вовка й якогось слона при домінуванні кісток бізона¹⁵. Знайдено анатомічні групи з довгих кісток коня.

Для цілей нашого аналізу важливо зазначити відсутність на пам'ятках у Курдюмівці й хут. Рожок будь-якої вибіркості видового складу промислової фауни, незважаючи на передбачувану сезонність мисливської діяльності. У відсотковому співвідношенні переважають кістки бізона, однак немає можливості говорити про домінування цього виду видобутку серед інших представників теріофауни, як це буває під час спеціалізованого полювання. Перевага серед залишків мисливського видобутку кісток бізона зумовлена, ймовірно, не кулінарними пристрастями мустьєрських мисливців Донбасу й Приазов'я, а природним співвідношенням видів стадних копитних у той час на півдні Руської рівнини.

Привертає увагу той факт, що на приазовських мустьєрських пам'ятках спостерігаються практично усі відділи кісток скелета копитних тварин. Винятком є тільки шар VI Рожка II, де зазначено відсутність довгих кісток кінцівок тварин. Можливо, це пов'язано з виносом за межі табору найбільш м'ясистих (окісних) частин туші. У

цілому комплектність частин кістяка промислової фауни на стоянках у хут. Рожок, як і в Курдюмівці, свідчить про забій тварин у безпосередній близькості від мисливського табору. Серйозним аргументом на користь такого трактування є й наявність численних черепів тварин, транспортування яких у стародавності на велику відстань було малоймовірним.

Наведені аргументи малюють картину короткочасних (сезонних або ефемерних) мисливських таборів, залишених невеликими групами мустьєрських мисливців-збирачів. Неможливість диференціювати пам'ятники мисливської діяльності степової смуги Руської рівнини на окремі функціональні типи свідчить, мабуть, про розсіяне неспеціалізоване полювання на стадних копитних тварин.

Отже, для Донбасу й суміжного Приазов'я в середньому палеоліті більш-менш аргументовано можна реконструювати епізоди весняного й осіннього полювання. У той період короткочасні мисливські табори виникали на відносно низьких ділянках на берегових схилах річок чи балок, морських лиманів.

Разом з тим у Донецькому регіоні відомі окремі перевідкладені середньопалеолітичні місцезнаходження, розташовані на високих плато або на високих останцях пліоценових терас (Біла Гора, Черкаське, Мар'янівка й ін.). Пізньопалеолітичні пункти з подібною «високою» топографією (Говоруха, Семенівка й ін.) у літературі прийнято розцінювати як сезонні табори мисливців¹⁶. Скоріш за все, виявлені у Донбасі на високих плато мустьєрські кам'яні вироби є залишками зимових або літніх сезонних мисливських таборів, сильно зруйнованих процесами ерозії.

Наведена картина мисливської діяльності мустьєрців Донбасу контрастує зі складніше побудованими моделями мисливської діяльності в інших регіонах Європи.

Наявність спеціалізації окремих груп палеоантропів у полюванні на різні види мегафауни в окремих регіонах середньопалеолітичного світу нині вже не викликає сумнівів. Такий високий рівень організації мисливського господарства неодноразово зазначався й у середньому палеоліті Кримського півострова. Зокрема, так звані ак-кайські індустріальні комплекси пов'язані переважно із сайгою і мамонтом, кийкобинські — із сайгою, старосільські й кабазійські — із плеїстоценовим конем¹⁷. У середньому палеоліті, видимо, існувало й спеціалізоване полювання на бізонів¹⁸.

Способи полювання на тварин у середньому палеоліті Донецького регіону можна реконструювати тільки в самому гіпотетичному плані. Відсутність спеціалізованих місць оброблення мисливського видобутку типу Кабазі II, unit II¹⁹ виключають діагностику в Донбасі загінного чи облавного полювання. Імовірно, основним методом було полювання скраданням чи із засідки, що вимагало наявності якісного колючого й металюного озброєння. Зважаючи на збережені на деяких пам'ятниках крем'яні наконечники різної величини, мисливці застосовували як важкі списи колючої й дистантної дії, так і легкі металюні списи (рис. 2). Крем'яні наконечники зазначені в індустрії Антоновських стоянок²⁰, у Черкаському²¹. Білокузьминівці²², Курдюмівці²³ й мають різну форму: листоподібну, конвергентну, пластинчасту. Типологічна різноманітність наконечників свідчить про те, що списи різної маси в той час були основним типом мисливського озброєння.

Подальша еволюція мисливського промислу спостерігається в пізньому палеоліті Донецького регіону і в цілому в степу. Детальна характеристика пізньопалеолітичного полювання не є нашою метою, тому розглянемо лише основні аспекти.

Опорним пам'ятником для реконструкції мисливської діяльності в пізньому палеоліті Південно-Східної України є насамперед Амвросіївське кістковище. Із самого початку вивчення цього унікального пам'ятника не затухала дискусія з приводу сезону й способів полювання на бізонів. Варіанти трактування цього питання найрізноманітніші; Амвросіївка — це сліди кількарязового сезонного облавного полювання²⁴, смітник кісток поблизу житла²⁵, сліди одноразового вибою цілого стада бізонів²⁶, місце кількарязового цілорічного полювання на бізонів під час їхнього руху нагору по балці²⁷ або вниз з плато²⁸, місце систематичних літніх полювань²⁹ та ін.

Короткочасне, але ефективне полювання на бізонів доповнювалось у пізньому палеоліті степової смуги Руської рівнини розсіянним літнім і зимовим полюванням, коли об'єктами полювання ставали всі представники теріофауни. І. Сапожников вважає, що кісткові залишки декількох видів тварин із перевагою бізона характерні для довгострокових стійбищ, у той час як кістки винятково бізона трапляються тільки на спеціалізованих сезонних мисливських таборах³⁰. Середина й друга половина

пізнього палеоліту степу були справжнім «золотим віком» господарсько-культурного типу мисливців на бізонів.

Отже, спеціалізоване полювання на бізонів, що в степовій смузі Східної Європи остаточно склалось у пізньому палеоліті, має своєю передумовою неспеціалізоване полювання в середньому палеоліті на стадних копитних із перевагою бізонів у видовому складі промислової фауни.

Інтенсивність заселення. Ступінь інтенсивності заселення території визначається кількістю (і тривалістю) горизонтів перебування стародавніх людей на певній ділянці простору. Мікрорайони з інтенсивним заселенням археологічно фіксуються у вигляді скупчень комплексних пам'яток зі складною вертикальною чи горизонтальною стратиграфією.

На жаль, через несприятливий баланс накопичення й змиву седиментів середньопалеолітичні культурні рештки збереглися в Донбасі переважно у вигляді не культурних шарів, а культуровмісних горизонтів, що часто збігаються з літологічними горизонтами й мають потребу в детальному тафономічному обґрунтуванні. Випадки гарної схоронності культурних шарів поодинокі. Пам'ятки з кількома горизонтами знахідок (Білокузьминівка, Курдюмівка) є «багатошаровими» не стільки в археологічному, скільки в геологічному контексті. У точному значенні слова пам'ятників середнього палеоліту з кількома культурними шарами типу Кабазі II чи Молодово I, V у Донбасі поки що немає. Безумовно, багатотисячні колекції Антоновської й Білокузьминівської стоянок накопичились унаслідок кількарізних відвідувань, однак стратиграфічний і планіграфічний контексти цих культурних решток безповоротно загублено. Тому говорити про епізоди інтенсивного заселення окремих ділянок місцевості в середньому палеоліті Донбасу можна лише приблизно. Проте різко виражена концентрація кам'яних виробів у межах окремих пам'ятників свідчить про те, що окремі ділянки місцевості були привабливими для неандертальських мисливців протягом дуже тривалих відрізків часу. Показово, що всі ці пам'ятники знаходяться у кремененосних районах Донбасу й розташовані вкрай мозаїчно (рис. 1, а). Цікаво також, що епізоди підвищеної інтенсивності заселення не пов'язані з якою-небудь однією культурною традицією.

За межами кремененосних районів інтенсивність заселення, схоже, була дуже незначною.

Висновки. Наведений аналіз свідчить про розходження в системі розселення людей у Донецькому регіоні в середньому й пізньому палеоліті. Основним чинником, що визначав мобільність середньопалеолітичних колективів, були так звані важкі ресурси, насамперед джерела кременю. Вірогідно, що така підвищена роль мінеральних ресурсів у загальній стратегії життєзабезпечення могла відчуватися у випадку щодо щільності й рівномірної насиченості території тваринною біомасою й відносно низької щільності населення.

У пізньому палеоліті населення менше залежало від джерел кременю й пристосування передусім до мисливських ресурсів. За цим ховається, можливо, більш мозаїчний розподіл у просторі тваринної біомаси, ніж у попередній період. Імовірно, це було пов'язано також зі зростанням мобільності первісних мисливців.

Багатство й привабливість крем'яних джерел сприяло появі в регіоні особливих археологічних мегапам'яток, що складаються зі скупчень на обмежених ділянках кремененосного району безлічі різночасних горизонтів перебування.

Як здається, має місце послідовне формування від середнього до пізнього палеоліту спеціалізованого полювання на бізонів.

Особливі параметри системи природокористування в середньому палеоліті Донбасу (мозаїчність розселення й підвищена інтенсивність заселення районів із джерелами кременю, стабільно низький ступінь редукції кремінних комплексів, відсутність ознак спеціалізованого полювання з перевагою бізонів у складі видобутку, висока мобільність колективів мисливців-збирачів) дають право вважати її самостійною регіональною моделлю.

¹ Атлас верхнемеловой фауны Донбасса. — Донецк, 1973.

² Колесник А.В., Дегерменджи С.М. Карта памятников кремнедобычи и кремнеобработки Донецкой области // Проблемы охраны и исследования памятников археологии в Донецкой области: Тез. докл. — Донецк, 1989. — С. 18—21.

³ Герасименко Н.П. Природная среда обитания мустьерского человека Донбасса // Археол. альманах. — Донецк, 1993. — № 3. — С. 5—12; Герасименко Н.П. Реконструкція природного середовища давньої людини на стоянці Амвросіївка // Археол. альманах. — Донецк, 1994. — № 3. — С. 261—268; Герасименко Н.П. Природная среда обитания человека на юго-востоке Украины в позднеледниковье и голоцене (по материалам палеогеографического изучения археологических памятников) // Археол. альманах. — Донецк, 1997. — № 6. — С. 7—65.

⁴ Гладыш В.Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. — Киев, 1976; Кротова А.А., Герасименко Н.П., Белан Н.Г., Колесник А.В. Позднеплейстоценовое палеонтологическое местонахождение у г. Антрацита Луганской обл. // Археол. альманах. — Донецк, 1996. — № 4. — С. 7—14; Левицкий И.Ф., Телегин Д.Я. Дослідження стоянки на ур. Минівський Яр на Сіверському Дінці // АП УРСР. — 1956. — № 4. — С. 183—188; Горелик А.Ф. Культурные различия в материалах Роголикско-Передельской группы синхронных стоянок финального палеолита (Луганская область, Украина) // Археол. альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 209—219; Локтисhev С.А. Доисторический очерк Средней Донечины. — Луганск, 1930; Герасименко Н.П., Педанюк Г.И. Палеогеографические этапы плиоцена и плейстоцена Донбасса. — М. — Деп. в ВИНТИ, 1991. — Т. 1. — 250 с.; Т. 2. — 250 с.; Т. 3. — 250 с.

⁵ Кузьмина И.Е. Динамика состава териофауны Восточно-Европейской равнины в позднем плейстоцене и начале голоцена // Проблемы культурной адаптации в эпоху верхнего палеолита: Тез. докл. — Л., 1990. — С. 37—40; Станко В.Н. Палеоэкологическая обстановка в позднем палеолите степного Причерноморья // Проблемы культурной адаптации в верхнем палеолите. — Л., 1990. — С. 27—30.

⁶ Kolesnik A. Donbass (South-East Ukraine) — an important East European center of flint-working // Man and flint: Proceeding of the VII Inter. Flint Symposium, Warszawa, Ostrowiec Swietokrzyski, Sept., 1995. — Warszawa, 1997. — S. 209—216.

⁷ Колесник А.В. «Восточный микок» — миф или реальность? // Археол. альманах. — Донецк, 1999. — № 8. — С. 37—51.

⁸ Колесник А.В. К определению функциональной варибельности памятников среднего палеолита Донбасса // Археол. альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 49—70.

⁹ Кротова А.А. Об одном из аспектов изучения кремневого инвентаря позднеледниковых памятников // Каменный век на территории Украины. — Киев, 1990. — С. 81—90.

¹⁰ Борисковский П.И. Палеолит Украины // МИА. — 1953. — № 40; Кротова А.А. Новые кремнеобрабатывающие мастерские эпохи палеолита на Северском Донце // Материалы каменного века на территории Украины. — Киев, 1984. — С. 43—51; Колесник А.В., Коваль Ю.Г. Финальнопалеолитическая кремнеобрабатывающая мастерская Висла Балка в Донбассе, Украина // Изучение культурных взаимодействий и новые археологические открытия: Материалы пленума ИИМК. — СПб., 1995. — С. 77—80.

¹¹ Колесник А.В. К определению функциональной варибельности памятников среднего палеолита Донбасса // Археол. альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 49—70.

¹² Праслов Н.Д. Ранний палеолит Северо-Восточного Приазовья и Нижнего Подонья // МИА. — 1968. — № 157.

¹³ Указ. соч. — С. 72.

¹⁴ Указ. соч. — С. 93.

¹⁵ Указ. соч. — С. 96.

¹⁶ Кротова А.А. Культурно-хозяйственное членение позднеледниковых памятников юго-востока Украины // Неприна В.И., Зализняк Л.Л., Кротова А.А. Памятники каменного века Украины. — Киев, 1986. — С. 6—79; Нуржий Д.Ю., Ступак Д.В., Шидловський П.С. Пізньопалеолітичний комплекс Семенівки-3 та особливості весняно-літніх поселень межиріччя культури в Середньому Подніпров'ї // Археол. альманах. — Донецк, 2000. — № 9. — С. 123—136.

¹⁷ Колосов Ю.Г., Степанчук В.Н., Чабай В.П. Ранний палеолит Крыма. — Киев, 1993; Степанчук В.Н. Хозяйственно-культурные отличия в среднем палеолите Крыма // Археол. альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 101—108; Chabai V., Marks A. Preliminary Synthesis: Middle Paleolithic Assemblage Variability in Western Crimea // The Middle Paleolithic of Western Crimea. — ERAUL 84, Liege, 1998. — Vol. 1. — P. 355—369.

¹⁸ Farizy C., David F., Jaubert J. Hommes et Bisons du Paleolithique moyen a Mauran (Halter-Garonne). CNRD editions. — Paris, 1994. — 267 p.

¹⁹ Chabai V. Kabazi II: The Western Crimean Mousterian Assemblages of Unit II, Levels II/7—II/8C // The Middle Paleolithic of Western Crimea. — ERAUL 84, Liege, 1998. — Vol. 1. — P. 355—369.

²⁰ Гладыш В.Н. Проблемы раннего палеолита Восточной Европы. — Киев, 1976. — С. 62—63.

²¹ Kolesnik A., Veselsky A., Evtushenko A. The new Middle Palaeolithic site of Cherkasskoye (Donbass, South-Eastern Ukraine). In press.

²² Kolesnik A. Mousterian industries evolution of South East Ukraine // European prehistory. — Liege, 1994. — Vol. 1. — P. 175—187.

²³ Ibid.

²⁴ Ефименко П.П. Первобытное общество. — Киев, 1953.

²⁵ Свеев В.М. Палеолітична стоянка Амвросіївка. Палеоліт і неоліт України. — К., 1949. — Т. 1, вип. 5. — С. 265—281.

²⁶ Подопличко И.Г. Амвросиевская палеолитическая стоянка и ее особенности // КСИА АН УССР. — 1953. — Вып. 2. — С. 65—69.

²⁷ Леонова Н.Б., Миньков Е.В. К вопросу об интерпретации Амвросиевского костяка — уникального памятника позднего палеолита Приазовья // Проблемы интерпретации археологического источника. — Орджоникидзе, 1987. — С. 34—50.

²⁸ Сапожников И.В. Хозяйственная специфика степной историко-культурной области // КСИА. — 1992. — Вып. 206. — С. 43—48.

²⁹ Krotova A., Belan N. Amvrosievka. A unique Upper Paleolithic site in Eastern Europe // From Kostenki to Klovis. Upper Paleolithic — paleo Indian adaptations. — New York: Plenum Press, 1993. — P. 125—142.

³⁰ Сапожников И.В. Хозяйственная специфика степной историко-культурной области // КСИА. — 1992. — Вып. 206. — С. 43—48.

Одержано 28.04.2001

А.В. Колесник

СИСТЕМА ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В СРЕДНЕМ ПАЛЕОЛИТЕ ДОНБАССА

Статья посвящена анализу сырьевой стратегии и охотничьей деятельности людей среднего палеолита Донбасса. На основании данных естественных наук реконструируется среда обитания человека в позднем плейстоцене. На протяжении этого отрезка времени климат ритмически менялся с общей тенденцией к иссушению и похолоданию. Преобладали открытые степные ландшафты. Так называемый позднепалеолитический фаунистический комплекс был представлен в основном животными степной фации, ведущим представителем которой был бизон. Преобладание останков бизона среди охотничьей добычи фиксируется на немногочисленных памятниках охотничьей деятельности. В Курдюмовке найдены преимущественно кости бизона от всех частей скелета. Предполагается, что в среднем палеолите в Донецком регионе практиковалась неспециализированная охота. Наиболее активно заселялись кремненосные районы, связанные с верхнемеловыми отложениями. Здесь накапливались археологические комплексы с полным (стоянки и кратковременные лагеря) или усеченным (мастерские) циклом расщепления камня.

А.У. Kolesnik

THE SYSTEM OF NATURE SOURCES' EXPLOITATION IN THE MIDDLE PALEOLITHIC OF THE DONBAS

The article is dedicated to the analysis of the raw material strategy and the hunting activity of the Donbas (South-Eastern Ukraine) Middle Paleolithic population. On the grounds of the data of the Natural sciences the Upper Pleistocene environment has been reconstructed. During this space of time, the climate was rhythmically changing with the general trend to the aridisation and cold snap. The open steppe landscapes predominated. The so-called Upper Paleolithic faunal complex was represented mainly by the animals of the steppe variety, and first of all by the bison. The prevalence of the bison remains among the hunting bag is fixed on the local Middle Paleolithic sites of the hunting activity. The bison bones from all parts of a skeleton predominate on Kurdumovka site. It is assumed that, the non-specialized hunting took place in the Donetsk region during the Middle Paleolithic. Flint-bearing regions, connected with the upper cretaceous sediments were being inhabited the most actively. The archaeological complexes with the full (sites and short-time camps) or truncated (workshops) cycle of the stone processing accumulated here.